

1987, 36, 4

Karin LIPPUS

RANNATALUPOJAD KUI SOTSIAALNE GRUPP

Kõige üldisemas plaanis määratletakse sotsiaalsed grupp (kihti) kui ühe või teise klassi osa, millel on kindel eripära selle klassi raames.¹ Kui klassid tervikuna on ühiskondliku tööjaotuse tulemus, siis eri kihtide tekkimine on tööjaotuse jätkuva süvenemise peegeldus (Marxi järgi vastavalt üldine ja spetsiaalne tööjaotus²). Ühe sellise tööjaotusliku grupina on vaadeldav rannikualadel rannatalupoegade nime all fikseeritud elanikerühm. Nimetust *Strandbauer* (kohati ka *Fischerbauer*) on allikates kasutatud väga püsivalt mõnede talupoegade märkimiseks. Et termin ei tuletetu juhuslikult ja nii ei märgitud mitte lihtsalt ranna ääres asuvaid kehvemaid talupidajaid või vabadikke, peaks näitama mõiste püsiv esinemine seoses kindlate külade ja külaosadega. Samal ajal paljude teiste, ka rannaäärsete külade talupoegi ei nimetata kunagi rannatalupoegadeks, nagu näiteks Virtsu mõisa külates (tekstis nimetatud külad ja mõisad on märgitud joonisel). Jääb mulje, et ühtede talupoegade kuulumist ja teiste mittekuulumist rannatalupoegade hulka ei määranud mitte geograafiline kriteerium, s. t. paiknemine ranniku lähedal või sellest kaugemal, vaid et aluseks pidi olema majanduslik kriteerium, tootmislaad. Seetõttu on võimalik vaadelda rannatalupoegi kui omaette sotsiaalsed grupp, mis on analoogiline teiste talurahva gruppidega, nagu seda on adratalupojad, vabadikud ja varasemast perioodist üksjalad. Kõik nad eristuvad talupoegade klassis spetsiifiliste sidemete läbi tootmissuhete ühtede või teiste elementidega (koormiste struktuur, majandite struktuur jne).³ Käesoleva artikli eesmärk ongi selgitada, milline oli rannatalupoegade koht teiste talurahvakategooriate seas. Seejuures on silmas peetud eeskätt just neid, keda allikates tähistati *Strandbauer*.

Ühiskonna eri gruppide mikrouurimisele on juba mõnd aega pööratud tähelepanu Skandinaaviamaade etnoloogias. Peamiselt tegeleb sellega kultuurilis-ökoloogiline koolkond. Mikrouurimustes vaadeldakse mõne elanikkonna rühma funktsioneerimist, tema seost teiste gruppide ja looduskeskkonnaga. Seejuures huvitatakse, mis määral looduskeskkond soodustab majandustüübi arengut. Kindlates seostes kujunenud majandustüübi tähistamiseks on võetud kasutusele termin *ökotüüp*.⁴ Konkreetse ökotüübina vaadeldakse sageli just rannaühiskonda — ilmselt seepärast, et siin avaldub majandustüübi sõltuvus looduskeskkonnast kõige selgemini. Üks põhiprobleeme ongi kalurite eristamine teistest varatutest gruppidest.⁵

¹ Blum, R., Kenkmann, P., Matjus, Ü. Klassid, klassisuhted, kaasaeg. Tln., 1981, 65.

² Marx, K. Kapital. I. Tln., 1953, 306.

³ Blum, R., Kenkmann, P., Matjus, Ü. Klassid, 75.

⁴ Termiini täpsem definitsioon on erinevatel uurijatel erinev, kuid üldjoontes sama. O. Löfgrenil tähistab ökotüüp adaptatsiooni antud ökoloogiliste oludega (*Löfgren, O. The Potato People, Household Economy and Family Patterns among the Rural Proletariat in Nineteenth Century Sweden. — Rmt.: Chance and Change. Ed. S. Åkerman, H. Chr. Johansen, D. Gaunt. Odense, 1978, 101*). D. Gaunt toob sisse majapidamise, mõistes ökotüüpi kui energia ja looduslike ressursside ülekandmise vormi selle raames (*Gaunt, D. Household typology: problems, methods, results. — Rmt.: Chance and Change, 69*).

⁵ Rosén, M. Yrkesfiskaren — myt eller verklighet — i det förindustriella bondesamhället. — Rig, 1979, nr. 2, 41.

Eespool püstitatud küsimustele vastuste leidmisel on olnud põhi- allikaks mõisate vakuraamatud alates 16. sajandi lõpust kuni 18. sajandi lõpuni. Vakuraamatud pakuvad kokkusurutud, miinimumini viidud and- mestikku talude majandusliku tugevuse kohta. Seda niihästi talude kan- dejõu (inimesed, loomad) kui ka koormiste osas. Eeskätt on koostajad silmas pidanud põllunduslikku tugevust, lisisissetulekud ja kõrval- elatusalad on pealiskaudsemalt dokumenteeritud. Informatiivsemad on varasema perioodi vakuraamatud, nagu 1591. aasta Lihula linnuselääni revisjoni käigus koostatu⁶, kus on toodud külade külvi-, karja- ja heina- maade ning kalavete iseloomustus, või Engel Hartmanni kollektsoon⁷. Samuti peegeldavad varasemad vakuraamatud sagedamini tegelikult lae- kunut ja mitte niivõrd normatiivset nagu juba 17. sajandi lõpu vakuraa- matud⁸. Nende puuduseks on aga äärmine katkendlikkus ja juhuslik säi- livus. 17. sajandi inkvisitsioonivakuraamatutega algab pidev vakuraama- tute rida kuni 18. sajandi lõpuni.⁹ See annab võimaluse jälgida meid huvi- tavaid külasid peaaegu sajandi vältel. Vakuraamatute kõrval on kasuta- tud ka 17. sajandi lõpul maamõõtmise käigus valminud mõisate kaarte.¹⁰ Viimased on eriti huvitavad, sest nad aitavad pilti saada külade paikne- misest, põllumaadest ja teistest kõlvikutest, pealegi on siin kohati toodud andmeid maa kvaliteedi ja külvi suuruse kohta.

Rannatalupoegade esinemissagedus

Kui jälgida rannatalupoegade esinemist allikates kogu Eestimaa ran- najoone ulatuses, siis ilmneb suur erinevus Põhja- ja Lääne-Eesti vahel. Vaadeldagu esiteks Läänemaad. 1565. aasta Lihula lääni maaraamatus (*Rentan, mantalet och jordetalet aff Leall Slots län*) eristatakse ranna- talupoegi Pagasi ja Öeküla vakuses.¹¹ 1569. aasta Eesti alade maa- ja maksuraamatus (*Rentan och mantalet*) märgitakse neid Kloostri mõi- sas¹², Engel Hartmannil esinevad nad Osmussaarel ja Karuses viies külas¹³. Hiiumaalt on neid leida kolmes kohas — Jausal, Pöderlaiul ning Kalanas.¹⁴ Seega 16. sajandi lõpu ja 17. sajandi alguse allikates on Lää- nemaal rannatalupoegi märgitud kokku 12 külas. 17. sajandil Läänemaa allikates enam rannatalupoegi ei eristata. Erand on Kiideva kaluriküla. Kiidevat märkis juba 16. sajandil Engel Hartmann Haapsalu lossi val- duses, kuid mitte kalurikülana, vaid kalarannana. Asustatuse kohta pole seal midagi öeldud.¹⁵

Harjumaalt on *Rentan och mantalet*'is andmeid 6 rannatalupoegade küla või asustusgrupi kohta, Virumaalt on samas allikas mainitud 6 küla.¹⁶ Engel Hartmann loendab Põhja-Eestis randlasi veelgi rohkem — nii Harju- kui Virumaalt kokku 17 küla.¹⁷ Peale selle on Kolga 1586/87. aasta vakuraamatust andmeid veel 10 rannaküla kohta.¹⁸ Seega Põhja-Eesti 16. sajandi lõpu allikates on nimetatud 31 Harju- ja 21 Virumaa ranna- küla või rannatalupoegade asumit. Erinevalt Läänemaast ei kao enamik

⁶ Eesti NSV Riiklik Ajaloo Keskarhiiv (= ENSV RAKA), f. 1, n. 2, s. 932.

⁷ Eesti NSV Riiklik Ajaloomuuseum (= ENSV RAM), D-fond, f. 92, n. 1, s. 25.

⁸ ENSV RAKA, f. 1, n. 2, s. 940, 941; Vanade Aktide Riiklik Keskarhiiv (= VARKA), f. 274, n. 1, s. 1614.

⁹ ENSV RAKA, f. 3, n. 1, s. 457—507.

¹⁰ ENSV RAKA, f. 1, n. 2, s. C-I, C-II, C-III, C-IV.

¹¹ Samas, s. 932, l. 9, 15 p.

¹² Samas, s. 930, l. 51.

¹³ ENSV RAM, D-fond, f. 92, n. 1, s. 25, l. 48, 112.

¹⁴ ENSV RAKA, f. 1, n. 2, s. 932, l. 185, 186, 198.

¹⁵ ENSV RAM, D-fond, f. 92, n. 1, s. 25, l. 148.

¹⁶ ENSV RAKA, f. 1, n. 2, s. 932.

¹⁷ ENSV RAM, D-fond, f. 92, n. 1, s. 25.

¹⁸ Lunds universitetsbibliotek (=LU). De la Gardieska samlingen. Topographica, Bal- ticum, 19.

neist ka järgnevatel sajanditel. Virumaa kõik nimetatud rannakülad esinevad samas staatuses 18. sajandi lõpuni ja edaspidigi. Harjumaa külad nii püsivad ei ole: viis nendest kujuneb järgnevatel sajanditel maaküladeks. Osal neist, näiteks Rummul ja Haabneemel, esineb ajuti veel kalakoormist, kuid neid ei nimetata enam rannaküladeks. Samuti kannavad sealsed talupojad kõrvuti kalakoormisega maataludele iseloomulikke koormisi (peamine erinevus rannataludest on vilja koguses, aga ka oluliselt laiemas koormiste nomenklatuuris). Keila kuus kalurit pole hilisematest allikatest enam leitavad. Vahe rannatalupoegade esinemissageduses eri piirkondades on silmatorkav. Erinevus ei seisnenud mitte ainult termini *Strandbauer* kasutamises, vaid niiviisi nimetatud rannatalupoegadel olid oma iseloomulikud koormised ja kohustused, millest võib järeldada neile vastava majanduslaadi eksisteerimist. 17. sajandil olid tüüpilised koormised vakuraha, kala ja osa lambast, vilja andmine oli juhuslik. 18. sajandil kujunevad kalakoormis ja küttepuude toomise kohustus. Tegu nõuti rannataludelt harva, sest oma kaugemate püügiretkede tõttu poleks nad seda niikuinii teha saanud.

Rannatalupoegade suhe teiste talupoegade kategooriatega

Rannatalupoegade koha määramiseks teiste talupoegade seas vaadeldakse, kuidas hinnati nende maid, kas adramaades või mitte, kas neid maksustati võrdselt adratalupoegade, vabadike või üksjalgadega. Alustatagu jälle 16. sajandi allikatest. Põhjaranniku külade puhul on enamikul juhtudel jäetud termin *Strandbauer* lähemalt määratlemata. Viiel juhul on nende maad arvestatud adramaades: Rummus 1602. aastal kaks peret ühel adramaal, 1583. aastal Vainopea külas kaheksa adramaad rannatalupojamaad, Jorikal üks, Mahurannas kümme ja Laokülas kolm adramaad.¹⁹ Pihlaspeal on samal aastal 4 rannatalupoega *nende asustatud maadega (mit ihren besitzlichen ländern)*, kusjuures maade kohta midagi lähemat öeldud pole.²⁰ Engel Hartmannil paistab *kalurimaa (Fischerland)* olevat omaette termin. Näiteks märgib ta Valkla Salmistu kohta *Somneperre mit 6 Fischerlande* ja Rummu kohta *2 besetzten Fischer land Rauim*.²¹ Ka vakuraamatutes eristab ta asustatud ning tühjade adramaade, üksjala- ja vabadikumaade kõrval asustatud ning tühje kalurimaid. Samas on randlasi nimetatud üksjalgadeks Ihasalus, Väana-Vitis ja Mustojal, Malla *Leperande* ja *Kaukorande* asukaid aga vabadikeks.²² Vabadike ja üksjalgadega nad ilmselt ka ühte kuulusid. Piir iseseisva majapidamisega vabadike ja üksjalgade vahel oli 16. sajandi lõpul küllalt ebamäärane. Viimaste talud olid üldiselt tugevamad ja kandsid suuremaid koormisi.²³ Vabadike maa — neil, kel üldse maad oli — oli nii väike, et tuli otsida kõrvalelatusalasid. Kalurimaade erinevus vabadike ja üksjalgade omast tundub olevat eeskätt asustuslik: üldjuhul paiknesid kalurid omaette küladena, kuna vabadikud ja üksjalad iseseisvat küla ei moodustanud. Teiseks oli neil üks kindel kõrvalelatusala, õigemini peamine elatusala — kalapüük.

Et rannatalupojad oma seisundilt olid lähedased vabadikele ja üksjalgadele, ilmneb ka koormistest, mille kohta on andmed paraku üsna napid. 1565. aasta Pagasi vakuse rannatalupojad maksid sügis- ja talvevakusel foogtiraha niisama palju kui vabadikud ja üksjalad: 2 killingit (*strande bonders jougte penningar*). Talvel tuli sellele lisaks veel 1/2 marka ranna-

¹⁹ ENSV RAM, D-fond, f. 92, n. 1, s. 25, l. 79p, 217, 212p, 204, 207p.

²⁰ Samas, l. 216p.

²¹ Samas, l. 73, 79p; Paucker, C. J. Ehstlands Landgüter und deren Besitzer zur Zeit der Schwedischen Herrschaft. Reval, 1847, 19, 21.

²² ENSV RAM, D-fond, f. 92, n. 1, s. 25, l. 69p, 86p, 216, 204.

²³ Ligi, H. Eesti talurahva olukord ja klassivõitlus Liivi sõja ajal 1558—1561. Tln., 1961, 107.

talupojarahaga (*strandbonders penningar*). See oli võrdne üksjalgade poolt makstava üksjalarahaga, vabadikud pidid igauks andma vaid 12 killingit.²⁴ 1564. aastal nimetati Pagasi rannatalupoegi sõna otseses mõttes vabadikeks (*huusmen som når strande boo*).²⁵

1608.—1609. aasta Hiiumaa maaraamatus on eristatud adratalupojad, üksjalad, vabadikud ning kalurid. Ka siin on kalurid koormiste järgi otsustades lähedased vabadikele ja üksjalgadele, ainult et viimased pidid maksma vakuraha, mis kaluritel puudus. Kui võrrelda makstava vilja kogust, siis *Hakapä* vakuse vabadikel oli see keskmiselt 2,7 vakka rukist ja 0,8 otri. Sealne ainus üksjalg, lisanime järgi otsustades ilmselt kingsepp (*Melecher Skomakare*), maksis 6 vakka rukist ja 1 otri, Kõpu vakuse üksjalg 2 vakka rukist ja 5 otri.²⁶ Kalurite viljakoormis jääb siin vabadike ja üksjalgade oma vahele — Põderlaiul keskmiselt 3 vakka rukist ja 1,3 otri majapidamiselt, Jausal vastavalt 5,6 vakka ja 1 vakk ning Kalanas ainult rukist 3,4 vakka.²⁷

Üldiselt tunduvad rannatalupojad 16. sajandil olevat oma majanduslikult seisundilt vabadike ja üksjalgadega võrdsed. Kuid esineb ka teistsuguseid näiteid. Nii olid Öeküla vakuse *Randa* küla 5 talupoega küll nimetatud rannatalupoegadeks, kuid niihästi oma talude suuruse poolest ($\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$ adramaad) kui ka talult makstava rahamaksu poolest ($\frac{1}{2}$ —3 marka) näivad kuuluvat vabatalupoegade hulka (võrdluseks: Öeküla adratalu pidajad maksid 1 marga, kaheadramaalise talu vabatalupojast pidaja 5 marka).²⁸

Nagu juba märgitud, 17. sajandi Läänemaa allikates enam rannatalupoegi ei eristata.

Viljakasvatuse määr rannakülades

Kalapüügi ja viljakasvatuse vahekorda on jälgitud talude koormiste põhjal, eeldades, et maksustada oli mõtet ainult seda, mida toodeti. Nõnda peaksid koormised peegeldama küla majanduse laadi. Selle kriteeriumi järgi püüdsid Läänemaal suuremal määral kala vaid rannarootslased, hiidlased ja Mandri-Eesti talupoegadest Illuste mõisa omad. Kuid koormised põllumajandusliku toodangu pealt olid neil võrdsed küladega, kus kala ei makstud. 18. sajandi revisjonivakuraamatust kadus kala täiesti ja enam polnud mingit vahet rannaäärsete ja sisemaakülade fikseeritud kohustustes. Ka 18. sajandi revisjonidramaade erinevat arvestust pole Läänemaal rakendatud mujal kui Kiideval.²⁹

Põhja-Eesti rannaküladel kujunesid 17. ja 18. sajandi jooksul oma spetsiifilised koormised, mille hulgast vili harilikult puudus. Erinev oli ka adramaade arvestus. Parima pildi saab siin Kolga rannaküladest. Nende kohta on säilinud kõige rikkalikumalt materjali: vakuraamatud 1586/87., 1631. ja 1637. aastast, 17. sajandi inkvisitsioonivakuraamat, mõisakaardid samast perioodist, 1708. aasta vakuraamat, 18. sajandi adramaarevisjonide andmed kuni 1757. aastani.

16. sajandi lõpul rannatalupoegade talusid üldiselt adramaades ei arvestatud. Nii ka Kolga 1586/87. ja 1631. aasta vakuraamatutes. 1637.

²⁴ ENSV RAKA, f. 1, n. 2, s. 932, l. 9, 9p.

²⁵ Samas, l. 31p.

²⁶ Samas, l. 188—188p, 191.

²⁷ ENSV RAKA, f. 1, n. 2, s. 932, l. 185—186, 198.

²⁸ Samas, l. 35p, 36.

²⁹ 1726. aasta revisjoni reglemendis oli kindlaks määratud rannatalupoegade revisjonidramaad arvestamise kord: lugeda kokku nende poolt mõisale tehtavad abiteopäevad ja arvestada adramaaks nädala teoline aasta läbi (ENSV RAKA, f. 3, n. 1, s. 457, l. 19). 1732. aastal korda muudeti: neid randlasi, kes tegu teevad, arvestada teopäevade järgi, ülejäänuid aga maatalupoegadega võrreldes topelt (ENSV RAKA, f. 3, n. 1, s. 465, l. 44). Praktikas arvestati maa-adramaaks 5, rannaadramaaks 10 talupoega.

aastal aga on ka randlaste talud antud adramaades, kuid adramaalt makstav teraviljakogus oli rannas keskmiselt 2,7 ja maal 20 vakka.³⁰ 1667. aastal oli valitsev talusuurus siin veerand adramaad, mille eest tuli maksta ligikaudu pool tündrit teravilja.³¹ Kui arvestada ümber vakkadesse, siis teeks see 6 tallinna vakka adramaalt.

17. sajandi lõpul maksid viljahinnust ainult osa Kiiu, Kolga ja Kõnnu küladest. Inkvisitsiooni protokollu järgi pidi Kolgas põldu olema Haras, Taberlas, Kolga-Aablas ja Tsitres, vakuraamatu põhjal maksid vilja Kolga-Aabla, Pedaspea ja Tsitre talud.³² Kõnnu küladest oli viljahinnus Kasispeal, Kiiu küladest Salmistus, Kiiu-Aablas, ühel Leesi küla talul ja Haapse-nimelisel hajatalul. Sama allika põhjal oli viljamaksu suurus Kolga rannas keskmiselt 10,5 vakka adramaalt, Kiiul 4 ja Kõnnu Kasispeal 17,6 vakka adramaalt (viimane esineb alates 18. sajandist maakülana). Kolga maaküla maksid ca 35,5, Kiiul 43 ja Kõnnul 32 vakka adramaalt.³³ Vahe maa- ja rannaküla makstavate viljakoguste vahel on märgatav. Laekuva tollivilja kogus (riigimaks) oli nii maal kui rannas võrdse adramaa suurusega taludel võrdne. Iseasi muidugi, kuidas see rannast laekus. 1708. aasta vakuraamatu põhjal on kõigist Kolga rannaküladest viljamaks kadunud ja koormistest jäänud silguveerandik, süld küttepuid ja raha 32 hõbeööri (*wallgeld*) veerandadrikult.³⁴ Puud ja kala kujunevadki 18. sajandi jooksul põhjaranniku küladele tüüpilisteks koormisteks.

Vili oli koormiste hulgas ainult 17. sajandil. Ei ole usutav, et rannaküla 16. sajandil viljakasvatust polnud, 17. sajandil see tekkis ning 18. sajandi algul jälle kadus. Tõenäoliselt on vilja kasvatatud mõningal määral kogu aeg. Iseasi, kas sellisel hulgal, et maksustamine oli mõttekas. 1637. aasta vakuraamatu järgi otsustades oli rannaküladest laekunud vilja kogus tühine. Et vili laekus vaevaliselt, ilmneb ka 1668.—1670. aasta Kolga võlaraamatust: 14 võlgnevast rannatalupojast olid vilja võlgu 9 (kokku 13 tündrit), lambaid 3, silku 1, lesti 4, räimi 7 ja vakuraha 8 randlast. Kiiul oli samal ajal 20 rannatalupojast viljavõlg neljal (Haapsest ja Salmistust).³⁵

Tegelik põllumaa suurus selgub alles 17. sajandi lõpu kaartidelt. Nende põhjal on ranna veerandadriku põllu suurus ühe tündrimaa ringis. Näiteks Habasahr Bertelil, kel oli veerandadramaalne rannatalu, oli põldu 1,7 tündrimaad. Samas asuval maataluks loetud $\frac{3}{4}$ -adramaalisel Habasahr Micheli talul oli 10 tündrimaad põldu kolmes väljas.³⁶ Kiiu-Aablas oli veerandadriku põllu suurus keskmiselt 1,0 tündrimaad ja 0,6 söödis, Leesi 0,6 tündrimaad ja 0,4 söödis, Tammistus 1,2 tündrimaad.³⁷ Maakülaks loetud Loksal seevastu oli valitseval üheadramaalisel talul 11,4 tündrimaad põldu kolmes väljas, Kasispeal 15—16 tündrimaad.³⁸ Kui üht peret elatada suutva maatüki minimaalseks suuruseks arvestada pool taluadramaad, s. o. 5 hektarit ehk 9,6 tündrimaad põldu kolmes väljas, siis siinse ranna keskmine oli tugevasti alla miinimumi.³⁹

Tekib küsimus, mis on rannaadramaa, missuguses suhtes on ta põllu suurusega. Adramaa vahekord põllu suurusega selgub 17. sajandi kaartide põhjal. Harjumaa keskmine adramaa suurus oli tol perioodil 15—18

³⁰ LU. De la Gardieska samlingen. Topographica, Balticum 7, 8, 19.

³¹ Soom, A. Der Herrenhof in Estland im 17. Jahrhundert. Lund, 1954, 204.

³² ENSV RAKA, f. 1, n. 2, s. 940, l. 24p—26, 14p.

³³ Samas, l. 67p—69, 93p—94.

³⁴ ENSV RAM, D-fond, f. 1, n. 2, s. 137.

³⁵ ENSV RAKA, f. 1, n. 2, s. 946, l. 122p—123, 126p.

³⁶ Samas, s. C-I, l. 11.

³⁷ Samas, l. 9, 10.

³⁸ Samas, s. C-II, l. 62, 68, 69.

³⁹ Tarvel, E. Adramaa. Tln., 1972, 86.

tüandrit külvi, s. o. 12—14,4 tüandrimaad.⁴⁰ Kaartide järgi oli Kiiu ja Kõnnu rannakülade adramaa keskel läbi 2,5—5,5 tüandrimaad põldu, Jägalas 7, Maardus 1,9—4,4, Valkla Salmistus 5,6, Viimsis 1,6—4,3. Võrdluseks: Kasispeal oli adramaa 15—18, Loksal 11 tüandrimaad.⁴¹ Ilmneb, et tüandrimaade sisaldus rannaadramaas on väga kõikumine. Laias laastus saab suhteks maa-adramaaga arvestada 1:3. Seost viljamaksu olemasolu ja talu adramaades arvestamise vahel polnud. Inkvisitsiooni andmeil oli Harjumaal enamiku mõisate rannatalupoegade talude suurus antud adramaades, viljamaks oli aga vaid osas Kolga, Kiiu ja Kõnnu, Jägala ning Viimsi küldes. Virumaa viiest külast, kus adramaaid märgitud polnud, maksti kolmes tollivilja. Tõenäoliselt võeti adramaa kui maksimisühik maaküladest üle rannakülade kujunedes. Kuivõrd aga põllupinna järgi rannatalude diferentseerimine oli ebaotstarbekas, siis sellest ajapikku loobuti. 1637. aasta Kolga vakuraamatus arvestati rannaadramaad teopäevadest lähtudes: maa-adramaa loeti võrdseks 3 rannaadramaaga, sest randlased käisid teol iga kolmas nädal.⁴²

18. sajandi revisjonides kehtestati kindel rannaadramaade arvestamise kord (vt. viide 29). See ei läinud kuigi ladusalt, ilmselt ei leitud sobivat arvestusalust. 1739. aasta revisjoni reglemendi kohaselt tuli revisjoniadramaaks lugeda 10 maata rannatalupoega ja 7 neid, kel veidi maad oli.⁴³

Rannatalupoegade grupi kujunemise tingimused

Ilmneb, et küla lugemisel ranna- või maakülaks ja talupoegade liigitamisel ranna- või maatalupoegadeks ei olnud määrav geograafiline kriteerium. Määrav ei olnud ka niivõrd kalapüügiga tegelemise fakt. Näiteks ka Läänemaal ja Hiiumaal püüti kala, kuid selle kõrval eksisteeris võrdsele määral põlluharimine ning maksustati eelkõige just seda. Peamine oli ilmselt vahekorid põlluharimisega — kas viimane oli peamine või kõrval-elatusala. Kus vähegi looduslikud tingimused võimaldasid, eelistati põlluharimist. G. Ränk väidab, et eestlased pole kunagi olnud silmapaistvad kalapüüdjad, et kalapüüki on harrastatud peamiselt oma tarbeks. Seda leiab ta põhjusel, et meie süvavee püünised (suur merenoot, rüsa) on suhteliselt hilist algupära, varem püüti peamiselt madalates rannavetes. Konkreetse näitena toob G. Ränk Pihkva järve ääres elavad setud, kes oma kalatagavarad otsid naabruses asuvatelt venelastelt. Samuti Saaremaa talumehed olevat püüdnud kevaditi, kuni aastane tagavara käes, ja pöördunud siis tagasi talutööde juurde.⁴⁴ Ka enamik Peipsi rannas elavaid eestlasi püüdis kalastuse kõrval põldu harida.⁴⁵ Hiiumaal oli asustus koondunud rannikulähedastele aladele, kuid mitte mere kui elatusallika tõttu, vaid olenevalt pinnamoest ja mullastikuoludest. Saare soine keskosa oli põlluharimiseks sobimatu. Asustati kõik need alad, kus looduslikud tingimused võimaldasid vaevalisematki põlluharimist ilma maaparanduseta.⁴⁶ Soome ranniku Uusimaa rootsi rannaküldes eksisteerisid samuti põlluharimine ja kalapüük kõrvuti, kusjuures domineeris põllundus. Seda laadi külasid oli veel suurematel saartel ja poolsaartel, kus iganes viljakasvatus võimalik. Alles 19. sajandil toimus saarestiku lai-

⁴⁰ Samas, 129.

⁴¹ ENSV RAKA, f. 1, n. 2, s. C-I, l. 10; s. C-II, l. 62, 65, 69, 59; s. C-III, l. 3, 8, 9, 14, 13, 17.

⁴² LU. De la Gardieska samlingen. Topographica, Balticum, 8.

⁴³ ENSV RAKA, f. 3, n. 1, s. 472, l. 37.

⁴⁴ Ränk, G. Vana Eesti rahvas ja kultuur. Stockholm, 1949, 35, 36; Ränk, G. Vana-Eesti rahvakultuur. Trt., 1935, 15.

⁴⁵ Moora, A. Peipsimaa etnilisest ajaloost. Tln., 1964, 166.

⁴⁶ Eesti. Maateaduslik, majanduslik ja ajalooline kirjeldus. Läänemaa II. Eriosa. Korrekturepoognad ENSV TA Raamatukogus, 155.

dasem asustamine elukutseliste kalurite poolt ning külad kujunesid puht-agraarseteks.⁴⁷

O. Löfgren seostab professionaalsete kalurite tekke industriaalühiskonnaga. Nimelt kasvas maata talupoegade osa, s. t. nad lülitati välja nende ressursside kasutamisest, mis moodustasid küla traditsioonilise majandusaluse. 19. sajandil toimuski protsess, mille käigus rannaäärsete külade talupidajad loobusid kalapüügist kui kõrvalelatusalast süvenenuma maa-harimise kasuks ja vabaks jäänud tegevussfääri hõlvasid maata talupojad, moodustades professionaalsete kalurite grupi.⁴⁸ Põlluharimise ja kalapüügi erineva määra märkimiseks kasutab O. Löfgren skaalat talupoeg—talupoeg-kalur—kalur-talupoeg—kalur, kusjuures neid erinevaid astmeid vaatleb ta üksteisele ajas järgnevatena.⁴⁹ Ka M. Rosén seostab professionaalsete kalurite ilmumise industriaalühiskonnaga. Ta defineerib professionaalset kalurit kui isikut, kel pole mantalides arvestatud maad, kel kalapüük on peamine elatusala ja kes maksab sissetulekute pealt makse.⁵⁰ See definitsioon on rakendatav ka meie 16., 17. ning 18. sajandi põhjarranniku talupoegade suhtes. Löfgreni skaalat paigutuksid nad selle ülemisse ossa — kalurid ja kalur-talupojad, nende hulka, kelle kohta kasutati allikates nimetust *Strandbauer*. Seevastu Lääne- ja Hiiumaa, ka Ida-Virumaa rannaäärsete külade talupojad esinevad kui talupojad ja talupoeg-kalurid.

Miks rannakülad vaid Põhja-Eestis kujunesid, selleks on põhjused ilmselt nii põllumaas kui rannatüübis ja kalavetes. Vaadeldava perioodi agrotehnika taseme juures olid Eesti mullatüüpidest teravilja kasvatamiseks sobivaimad kamarkarbonaatmullad.⁵¹ Taolised, õhukesed ning tugevasti rähksed ja raudkivised mullad esinevad Keila kihelkonnas, Noarootsi, Haapsalu ja Lihula piirkonnas. Letipea poolsaarest Narvani kulgeb huumuskarbonaatmuldade ehk loomuldade võõnd. Need on omapärased, õhukesed ja tugevasti huumuslikud mullad.⁵²

E. Varepi Eesti maastikulise liigenduse järgi jaguneb Põhja-Eesti järevalt kaheks: rannaäärse ribana Põhja-Eesti rannikumadalik, mis hiljem mere alt vabanenuna on valdavalt liivase ja kivise pinnakattega. Sellest sisemaa poole asuvad vastavalt Põhja- ja Kirde-Eesti lavamaa. Läänemaal sellist ranna ja maa vastandust ei ole. Kogu mandriosa kuulub Lääne-Eesti madaliku valdkonda, Saare- ja Hiiumaa Lääne-Eesti saarestiku valdkonda.⁵³ Nagu juba eespool sai märgitud, olid ka Hiiumaal asustatud just põlluharimiseks sobivad maad. Asustus oli koondunud rannaäärsetele aladele, sest saare keskosa oli soine.

Mullastiku valdkondade järgi joonistub Põhja-Eesti rannikuriba veelgi selgemini välja: Tallinnast kuni Letipea poolsaareni valitsesid klindiesised kivised leetmullad. Sama tüüpi mullad valitsesid veel Nõva ja Vihterpalu ümbruses. Need mullad on madala viljakusega ja pole põlluharimiseks kõige sobivamad.⁵⁴ Et aga rannaäärse piirkonna vahetus läheduses algasid Harju- ja Virumaa põllunduslikud piirkonnad, siis moodustasid need ka vajaliku tagamaa, mis ühe faktorina võimaldas spetsialiseerunud rannakülade teket.

Ida-Virumaal paiknes põldude riba piki rannikulavamaa merepoolset serva Kalvist ja Aserist alates kuni Vaivara ja Laagnani. Sisemaal olid

⁴⁷ *Lönnqvist, B.* Skärgårdsbebyggelse och skärgårdskultur i Nyland. Kustbygd. Helsingfors, 1980, 130.

⁴⁸ *Löfgren, O.* The Potato People, 99.

⁴⁹ *Hellspong, M., Löfgren, O.* Land och stad. Svenska samhällstyper och livsformer från medeltid till nutid. Lund, 1972, 100.

⁵⁰ *Rosén, M.* Yrkesfiskaren, 50.

⁵¹ *Ligi, H.* Põllumajanduslik maakasutus Eestis 16.—17. sajandil. Tln., 1963, 91.

⁵² *Lillema, A.* Eesti NSV mullastik. Tln., 1958, 69, 161.

⁵³ Eesti maastikud. Koost. E. Varep, V. Maavara. Tln., 1984, 9, 57.

⁵⁴ *Lillema, A.* Eesti NSV mullastik, 185.

levinud soised metsad ja puisrohustikud.⁵⁵ Kuna piirkonna parimad põllumaad paiknesid rannikul, siis on loomulik, et sealne elanikkond eelkõige põllumajandusega tegeles.

Oluline rannaküla kujunemiseks oli ka heade sadamakohtade olemasolu. Seda, et rand on halb ja halveneb üha kasvavate liivaseljandike tõttu, kaevati 1739. aasta revisjoni ajal Läänemaal nii Ungrus kui Vormsi Suuremõisas. Kohalik püük aga oli kesine ja aastati väga kõikuv. Kalavete kehvust kurdeti ka Varblas, Uuemõisas, Paslepal ja Saares.⁵⁶ Ilmneb, et talupojad, kellele kalapüük andis veidigi olulisema osa sissetulekutest, ainult oma randades püügiga välja ei tulnud. Uuemõisa ranna kohta arvas mõis, et püügist saadav tulu ei tasu ära varustuskulusid. Ometi käisid seal vormsilased sügispüügil. Suuremõisas endas aga leiti, et kui ei saaks mandril püüdma käia, siis ei jätkuks kalast isegi teolise aastatoiduks.⁵⁷ 1732. aastal on põhiliseks kalapüügi puudumise põhjuseks öeldud inimeste ja varustuse puudumist Pivarootsis, Paatsalus, Illustes, Massus, Saulepis, Vaistus, Väike-Rõudes, Mäemõisas.⁵⁸ Kalapüügiks vajaliku varustuse puudumine oli probleemiks just kaugematel randadel püügil käimise puhul.

Ka Põhja-Eestis ei piiratud püügiga oma rannas. Varaseimad teated Soomes käimise kohta pärinevad 16. sajandi keskelt.⁵⁹ Rändpüük oli siinsetele küladele väga oluline, sest ainult oma rannas püütuga ei elanud ära. Kui 18. sajandi algul Rootsi krooni poolt Soomes käimine keelati, tekitati sellega põhjaranniku küladele suuri raskusi ja põhjustati mõisnike kaebusi kehtestatud olukorra üle.⁶⁰ Kuivõrd suurt osa rändpüük etendas, nähtub ka teokoormise väikesest osakaalust rannatalupoegade koormistes 18. sajandil. Enamasti neilt korralist tegu ei nõutud, vaid ainult abitegu siis, kui nad kodus olid. Näiteks pidid Kiideva kalurid Läänemaalt maksma kindlaksmääratud koguses raha või kala selle aja eest, mis nad jaanipäevast oktoobri keskpaigani Saaremaal olid. Kui nad aga kodus olid, siis maksti püügilt kümnist ja tehti mõisale abitegu.⁶¹

Eespool kirjeldatud majanduslaadiga külasid peaks võima nimetada elukutseliste kalurite küladeks. Muidugi ei saa kapitalismieelseid kalureid pidada professionaalseiks hilisemas mõttes, sest nad olid väga tugevasti seotud talupojaühiskonnaga. Rannatalupojad esindavad traditsiooniliste kalurite tüüpi, kelle kohta on rakendatav inglise kultuur-antropoloogi R. Firthi termin *talupoeg-kalur* (*peasant fisherman*). R. Firth mõistab selle all lihtsa tehnoloogia ja väikesemahulise toodanguga esmast tootjat, kelle tootmistegevus on kesksel kohal töö oma majapidamises ja kelle poolt palgatöö kasutamine on haruldane. Olles vaid osaliselt integreeritud turumajandusse, tuleb osa püügiülejäakidest vahetada teiste tarbekaupade vastu, kusjuures vahetus toimub eeskätt oma elukoha läheduses.⁶² Nagu ilmnes, tuleb rannakülade kujunemistingimustest esimesena arvesse sobiv geograafiline asend — küla paiknemine ranna läheduses, rannajoone liigendatus, rannikuala läbitavus. Kuid ainult sellest ei piisa. Teiseks on vajalikud sotsiaal-majanduslikud eeldused — nii kalapüügi majanduslik tasuvus kui põlluharimise mittetasuvus.

Küsimus rannatalupoegade kihi lokaalsest tekkimisest või mittetekki-

⁵⁵ Tammekann, A. Rahvastiku levimine Kirde-Eesti rannikulavamaal. Käsikiri TRU Teaduslikus Raamatukogus, 2.

⁵⁶ ENSV RAKA, f. 3, n. 1, s. 468, l. 531, 866, 909, 914.

⁵⁷ Samas, s. 474, l. 866, 973p.

⁵⁸ Samas, s. 468, l. 518, 581, 587, 603, 644, 667, 711, 818.

⁵⁹ Melander, K. R. Sillin eli suurihailin kalastuksesta maassamme 1500-luvulta alkaen vnnä entisaikain kalataloudestamme. — Historiallisia tutkimuksia XII. Helsinki, 1931, 78, 103.

⁶⁰ ENSV RAKA, f. 3, n. 1, s. 465, l. 195—196, 283—284.

⁶¹ Samas, s. 474, l. 747.

⁶² Löfgren, O. Fångstmän i industrisamhället. Lund, 1977, 167.

misest, püsivusest või transformeerumisest ei ole vastatav ainult feodaalse majanduse arenemise sisemist loogikat jälgides. Selleks protsessiks oli vaja mitmete komponentide kokkulangemist. Feodaalne majandus, võrrelduna kapitalistlikuga, polnud nii terviklik ja süsteemne. Sel perioodil jääb inimese elutegevus veel märgatavalt üksikisiku individuaalsuhteks loodusega.⁶³ Midagi analoogilist võib täheldada ka sotsiaalsete kihtide kohta, kes kogu süsteemi suhtes on marginaalsed või sellega lõdvalt seotud. Alles kapitalistlik tootmine toob kaasa tootmisala spetsialiseerumise ka vahendites ja loob turu kujul püsiva realiseerimisvõimaluse, sõltumata konkreetse tarbija olemasolust. Alles siis kindlustub lõplikult tööjaotus kui sotsiaalse süsteemi osa, kui ühiskondlik suhe.

⁶³ Кузьмин В. П. Принцип системности в теории и методологии К. Маркса. М., 1976, 135.

16. sajandi allikates nimetatud rannatalupojad *

Läänemaal

Lihula linnuseläänis Pagasi vakuse rannatalupojad (*Packis wacka*)
 — Oeküla vakuse Randa küla (*Oyekylle; Hoykyll wacka Randa by; Piwarotze och Randöeby*)

Lihula kloostri Kloostri mõisa rannatalupojad (*Lewenbergh strandb.*)
 Osmussaare (*Wetz oder Odensholm*)

Karuse juures (*vid Karuer*) — Hõbesalu (*Owesall, Ouesall*)
 — (*Mosta, Muste*)
 — Muriste (*Murist*)
 — (*Kebelist, Kibbist*)
 — Illuste (*Hillist*)

Hiiumaal — Kalana (*Fiskiare ort, Dagerort fiskiare*)
 — Jausa (*Jausers fiskiare*)
 — (*Padderlaid*)
 — Orjakul (*fiskiare som boo på Orriack*)

Harjumaal

Kolga külad — Pedaspea (*Pedispe*)
 — Haabla (*Habel by*)
 — Jumida (*Jumeda by*)
 — Taberla (*Tabba by*)
 — Virve (*Wiruo*)
 — Hara (*Harro Marthen, Virve küla all*)
 — Pärispea (*Pergispä*)
 — Suurpea (*Surespä*)
 — Kasispea (*Casispe by*)
 — Viinistu (*Wynies*)

Kostivere rannatalupojad (*Wandilaby, Ailisby*)

Keila kalurid (*Kiägell gård fiskiare*)

Ihasalu (*Jäsala, Jösal, Ieusalla by*)

Jägala rannatalupojad (*Jesu, Joggisuu fiskiare*)

* Loetelu on koostatud järgmiste allikate põhjal: Engel Hartmanni kollektsioon (ENSV RAM, D-fond, f. 92, n. 1, s. 25), 1565. aasta Lihula lääni maaraamat (ENSV RAKA, f. 1, n. 2, s. 932), Hiiumaa 1608/09. aasta maaraamat (ENSV RAKA, f. 1, n. 2, s. 932), 1569. aasta Eesti alade maa- ja maksuraamat (ENSV RAKA, f. 1, n. 2, s. 930) ja Kolga 1586/87. aasta vakuraamat (LU. De la Gardieska samlingen. Topographica, Balticum, 7, 8, 19).

Viimsi — Miiduranna (*Milrand, Milestrandh*)
 — Püünsi (*Pynnes, Punis*)
 — Rohuneeme (*Rauem, Rogenam*)
 — Pirita (*wedh Klöstret; Brigitte bönder*)
 — Haabneeme (*Habinem, Hapnim, Abinam*)
 Rummu (*Romm, Rogeschen, Rauim*)
 Valkla Salmistu (*Sunanemi, Somneperre, Walkillby*)
 Harku Mereküla (*Märekyll*)
 Tiskre (*Disker, Tischer*)
 Laoküla (*Layden*)
 Vääna kalurid (*Päwel*)
 Padise rannatalupojad
 Väike-Pakri (*Östra Roggö*)
 (*Kasika gård strandbönder*)

Virumaa

Malla Letipea (*Leperande*)
 — Mahu (*Kaukorande*)
 Kunda Letipea (*Leperande*)
 — Magerand (*Mustuaby*)
 Kalvi Mahu (*Mahoranda*)
 Aseri Mahu (*Mahoranda*)
 Toolse? (*Suli by*)
 Rutja? (*Rudi by*)
 Karepa (*Karapäby*)
 Vainopea (*Vainopäby*)
 Haili (*Kirkipell*)
 Mustoja (*Mustey*)
 Pihlaspea (*Philißpa, Pilospeby*)
 Jorika (*Edeküll*)
 Eisma (*Heinsel*)
 Lobi (*Loppiby*)
 Pedassaare (*Pöddesarby*)
 Natturi (*Natarby*)
 Lahe (*Layse*)

Lisa 2

Inkvisitsioonis ja 18. sajandi adrarevisjonides nimetatud rannatalupojad *

Läänemaa

Kiideva 1689—1744
 Lihula rannatalupojad 1739
 Lihula pastoraadi rannatalupojad 1739

Harjumaa

Jõelähtme Manniva 1712—1765
 Maardu Randvere 1712—1774
 Uueküla 1726—1774
 Tammneeme 1726—1774
 Leppneeme 1726—1774

Jägala rannatalupojad 1686—1774

Kiiu Tammistu 1686—1739
 Leesi 1686—1739
 Kiiu-Aabla 1686—1739
 Salmistu 1686—1726, 1739; maaküla 1732
 Haapse 1686—1732

* Loetelu on koostatud järgmiste allikate põhjal: ENSV RAKA, f. 1, n. 2, s. 940, 941; f. 3, n. 1, s. 457—507; VARKA, f. 274, n. 1, s. 1614, 1615, 1616, 1618.

- Kõnnu Tammispea 1726—1739
 Kasispea 1686, hiljem maaküla
 Turbuneeme 1726—1739
 Viinistu 1686—1739
 Suurpea 1686—1739
- Kolga Virve 1686—1757
 Pärಿಸpea 1686—1757
 Hara 1686, 1726—1757
 Jumida 1686, 1726—1757
 Taberla 1686—1757
 Kolga-Aabla 1686—1757
 Tsitre 1686, 1739, 1750, 1757; maaküla 1744
 Pedaspea 1686—1757
- Pudisuu 1739—1757
- Rummu Ihasalu ja Neeme 1686—1757
 Valkla Salmistu 1686—1712; 1732—1765
 Kaberneeme 1726—1765
 Prangli 1726—1774
 Viimsi Piriita 1686, 1726—1757
 Miiduranna 1726—1757; maaküla 1686
 Rohuneeme 1686, 1726—1757
 Püünsi 1686, 1726—1757
 Aegna 1726—1757
- Kostivere rannatalupojad 1732—1765
 Haabneeme Haabneeme 1744—1750, muidu maaküla
 Rummu 1744—1750, muidu maaküla
 Rannamõisa rannatalupojad 1732—1774
 Vääna rannatalupojad 1686, 1726—1739, 1750—1765
 Vääna-Viti rannatalupojad 1726—1732, 1744—1757
 Padise rannatalupojad 1686, 1726—1739
 Vihterpalu rannatalupojad 1686
 Nõva rannatalupojad 1686, 1726—1739
 Haabersti rannatalupojad 1739
 Tiskre 1744—1765
- Virumaa**
- Kalvi Lahe 1712, 1732—1744
 Kalvi Mahu 1712—1726
 Koogu Neemeküla 1686—1774
 Koogu Letipea 1686—1774
 Aseri Mahu 1686, 1726—1757
 Malla Mahu 1686—1757
 Letipea 1686—1757
- Kunda Letipea 1686—1774
 Magerand 1712—1774
 Selja Toolse 1726—1739; 1686 maaküla
 Karepa 1686, 1726—1739
 Rutja 1686, 1726—1739
- Kandle Eisma 1726—1774
 Peetirand 1750—1774
- Vanamõisa Vainopea 1726—1744
 Karula Vainopea 1726—1744
 Kosta 1726, muidu maaküla
 Pajuveski 1739, muidu maaküla
- Vihula Haili 1726—1774
 Mustoja 1726—1774
 Neeruti Vergi 1732, 1744—1757, 1774
 Annikvere Jorika 1726—1739

Metsiku Pihlaspea 1686, 1726—1739
 Sausti Pihlaspea 1726—1744
 Sagadi Altja 1726—1744
 Pedassaare 1726—1744
 Natturi 1726—1744
 Lobi 1739—1744
 Kavastu Lahe 1726—1750
 Hulja Käsму 1732—1739
 Aaspere Käsму 1726—1774
 Palmse Võsu 1726—1739
 Eru 1726
 Aa mõisa rannatalupojad 1712—1732, 1757—1774
 Laagna Mereküla 1744
 Aseri Kõrkküla 1712, muidu maaküla
 Purtse rannatalupojad 1732—1765

Esitanud J. Kahk

Eesti NSV Teaduste Akadeemia
 Ajaloo Instituut

Toimetusse saabunud
 10. III 1986

Карин ЛИППУС

ПРИБРЕЖНЫЕ КРЕСТЬЯНЕ КАК СОЦИАЛЬНАЯ ГРУППА

В статье предпринята попытка изучить прибрежных крестьян как социальную группу (Strandbauern). В источниках этот термин используется для обозначения определенной группы крестьян. Перед нами стояла цель выяснить, чем же прибрежные крестьяне отличались от других групп крестьян — гаковых, лострейберов, Einfüßling'ов, какие особенности были присущи только им и что связывало их с другими группами. Оказалось, что употребление этого термина не зависит от географического местоположения деревни. Точнее, местоположение было важным, но не определяющим условием. Так, многие деревни, хотя и находились на побережье, никогда не назывались прибрежными. В этом отношении интересно сравнить западное и северное побережья Эстонии. В источниках 16 в. из всех расположенных на западном побережье деревень только 12 упоминаются как прибрежные, в источниках 17 в. — лишь одна, в то время как из находившихся на северном побережье (Харьюский и Вирусский уезды) 52 обозначены как прибрежные и встречается это название в источниках на протяжении всего изученного периода (конец 16 — конец 18 вв.).

Дело, конечно, не только в названии. Важнее то, что этим названиям соответствуют свои феодальные повинности. Исследование показало, что феодальную ренту прибрежные крестьяне платили в основном рыбой и меньше зерном.

Изучая данные о налогах, мы установили, что в социальном плане прибрежные крестьяне были ближе всего лострейберам, имевшим свои хозяйства, и Einfüßling'ам.

Для выяснения структуры их хозяйств мы привлекли данные об обложении, допуская, что именно обложение отражает то, что производилось в том или ином хозяйстве. Как выяснилось, на западном побережье бок о бок существовало два экономических типа — рыболовецкий и земледельческий. В течение рассматриваемого периода земледельческий тип постепенно брал перевес, так что к концу 18 в. прибрежные деревни ничем не отличались от дальних. На северном побережье прибрежные крестьяне зерном обычно не облагались. Феодальную ренту платили рыбой и дровами. Средней величиной поля считалась одна бочка (Tonnstelle). Это гораздо меньше, чем требовалось для обеспечения семьи. Поэтому прибрежные крестьяне большую часть года промышляли рыболовством, причем не только у своих берегов.

Итак, прибрежные крестьяне жили в основном на северном побережье Эстонии. Обусловлено это было природными и экономическими условиями. Деревни прибрежных крестьян возникали только там, где скудность земли компенсировалась богатством моря.

Институт истории
 Академии наук Эстонской ССР

Поступила в редакцию
 10/III 1986

COASTAL PEASANTS AS A SOCIAL GROUP

This paper is an attempt to study coastal peasants (*Strandbauern*) as a social group. In the sources the term *Strandbauern* is constantly used to denote a certain group of peasants. Our aim has been to find out in what respect they differ from the other groups (farmers, cotters, *Einjüblinge*), what characterizes them and how they are related to other groups. As it appears, the use of this term did not depend on the geographical location of the village. To be more exact, the location was important, but not decisive. Thus a number of villages, though situated on the seashore, were never referred to as villages of coastal peasants. There is a marked difference between northern and western coasts. In the west only 12 villages that were marked as *Strandbauern* can be found in the 16th century. Since the 17th century they have no longer been differentiated in the sources. At the same time there are data about 52 villages from the northern coast (Harju and Viru districts). These villages can be followed during the whole period under observation (from the end of the 16th century up to the end of the 18th century). The point is not only whether the peasants and villages were called *Strandbauern* or not. According to the name the structure of feudal rent was different from that of inland peasants. Most typical was the great importance of fish and the small importance of grain. Usually the latter was even nonexistent.

To find out the social position of coastal peasants data about taxation are used. In the 16th century they can be placed somewhere between cotters with their own household and *Einjüblinge*. The main difference is (besides fish in the structure of rent) in the type of settlement. The other groups never constituted a village. Coastal peasants, however, formed as a rule a village for themselves.

To judge the structure of economy on a coastal farm, data about feudal rent are used, presuming that taxation reflected the proportions of production. Thus we find two types of economy existing side by side on the western coast: fishing and agriculture. During the period observed the agricultural type grew stronger, so that by the end of the 18th century there remained no difference between coastal and inland villages. In the north the feudal rent from most of the coastal farms did not contain grain, also other items were different from those of the inland farms (fish, firewood, part of a lamb). The medium size of a field was about 1 tunland. It was considerably below the minimum that could supply a household. Fishing being of prime importance, northern coastal farmers could not confine themselves to fishing along their own coast. A considerable part of the year was spent away from home (the coast of Finland, other coasts of Estonia).

Thus we can find coastal peasants (*Strandbauern*) mainly on the northern coast of Estonia. The reason why they had settled down only there, was probably a combination of natural and economic conditions. The villages of coastal peasants existed in those places where the soil was poor, the sea sufficiently abounding with fish and the coast suitable for setting out to sea. Yet, the decisive factor was the good quality of the soil as the cultivation of land was traditionally evaluated higher.

Academy of Sciences of the Estonian SSR,
Institute of History

Received
March 10, 1986